

Малинка М.М., ст. викладач

Київський національний університет технологій та дизайну

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ РІЗНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Анотація. У статті досліджується проблема формування загальнокультурної компетентності у майбутніх фахівців різних спеціальностей. Із цією метою автор висвітлює, що включає в себе поняття «загальнокультурна компетентність»; з'ясовує, які знання потрібно формувати у здобувачів вищої освіти в межах загальнокультурної компетентності, а також аналізує такі суміжні компетентності, як полікультурна й соціокультурна. У розвідці стверджується, що саме загальнокультурна компетентність залишається базовою в процесі підготовки фахівця будь-якої спеціальності, оскільки тільки глибоко духовна, високо моральна, всебічно розвинена особистість здатна бути професіоналом своєї справи.

Ключові слова: загальнокультурна компетентність; освітній процес; полікультурна компетентність; професійна культура; соціокультурна компетентність.

Malyinka M.

Kyiv National University of Technologies and Design

CURRENT STATE OF THE PROBLEM OF GENERAL CULTURAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE SPECIALISTS OF DIFFERENT SPECIALTIES

Abstract. The article focuses on the issue of general cultural competence formation of higher education seekers of different specialties. With this in view the term of "general cultural competence" is defined; which knowledge necessary to train higher education seekers within general cultural competence is ascertained; related competencies such as multicultural, socio-cultural are analyzed. The paper argues that it is the general cultural competence remains basic in the process of training a specialist in any specialty, as only a spiritual, highly moral and many-sided person is able to be a professional in his field.

Keywords: general cultural competence; educational process; multicultural competence; professional culture; socio-cultural competence.

Постановка проблеми. Дослідження проблеми сформованості у здобувачів вищої освіти загальнокультурної компетентності є досить актуальним і недостатньо опрацьованим. Особливо це простежується в розрізі впливу формування загальнокультурної компетентності на фахівців певної спеціальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безперечна актуальність даної проблеми спонукає сучасних дослідників звертатися до теми формування загальнокультурної компетентності не лише з позиції пояснення сутності компетентності, але й специфіки її формування для представників різних спеціальностей.

Так, М.В. Розов, аналізуючи загальнокультурну компетентність, звертає увагу на три аспекти: «змістовий (осмислення ситуації у контексті культурних зразків, розуміння, відношення, оцінки); проблемно-практичний (адекватність розпізнавання ситуації, постановки і виконання цілей, завдань, норм за певних обставин); комунікативний (адекватне спілкування в ситуаціях культурного контексту)» [Цит. за: 2, с. 6].

Досить своєрідне розуміння загальнокультурної компетентності можна знайти у С. Троянської: «інтегративна спроможність особистості того, хто навчається, зумовлена досвідом освоєння культурного простору, рівнем навченості, вихованості та розвитку,

орієнтована на використання культурних еталонів як критеріїв оцінки при розв'язанні проблем пізнавального, світоглядного, життєвого, професійного характеру» [Цит. за: 6, с. 25]. С. Троянська вважає, що загальнокультурна компетентність найкраще знаходить своє втілення у вивченні, розумінні культури; застосування системи культурних цінностей завдяки процесу духовного обміну [6, с. 25].

О. Єгоршина визначає загальнокультурну компетентність «як комплексну властивість, що об'єднує у своїй структурі інформаційний, операційно-діяльнісний, аксіологічний та креативний компоненти» [Цит. за: 6, с. 25].

О. Лебедев вважає цей вид компетентності необхідною складовою загальної освіченості здобувача вищої освіти. Науковець наполягає, що загальнокультурна компетентність проявляється в здатності «пояснювати явища дійсності, вільно орієнтуватися в світі культурних цінностей» [Цит. за: 6, с. 26].

І. Шумілова розглядає загальнокультурну компетентність як необхідну сформованість певних якостей фахівця, зокрема, самоконтроль або ж відповідальність, упевненість або ж довіра, наполегливість або ж самостереження тощо. Дослідниця вважає, що цей вид компетентності найкраще проявляється через вміння використовувати загальнокультурні знання, особистісний саморозвиток, а також уміння орієнтуватися в загальноцивілізаційній культурі [10, с. 112].

А. Павленко визначає поняття «загальнокультурна компетентність» як систему знань, умінь та навичок, отриманих під час навчання, а також завдяки засвоєнню суб'єктивного досвіду. Провідну роль відіграє здатність застосовувати набуті знання у професійній діяльності та життєвих ситуаціях [9, с. 12].

Для С. Ренчиної загальнокультурна компетентність постає як здатність взаємодії з людьми, що мають інші цінності. Саме тому вона є «фундаментом, першим ступенем, на якому позначається компетентність у відношенні певної культури або різних культур» [Цит. за: 11, с. 36].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У статті досліджуються погляди науковців на стан проблеми формування загальнокультурної компетентності у майбутніх фахівців різних спеціальностей. Із цією метою з'ясовується, що включає в себе поняття «загальнокультурна компетентність»; пояснюється, які знання потрібно формувати у здобувачів вищої освіти в межах загальнокультурної компетентності; аналізуються такі суміжні компетентності, як полікультурна, соціокультурна.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є з'ясування причини необхідності формування загальнокультурної компетентності у майбутніх фахівців різних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні ключове завдання, яке ставиться до гуманітарної підготовки у закладах вищої освіти, – це усвідомлення понять «людяність», «добро», «гуманність», «толерантність»; обов'язковий гармонійний розвиток особистості, отримання нових знань та їхнього використання; прагнення до саморозвитку. До складу гуманізації освіти входить поняття «гуманітаризація» [5, с. 7]. Під гуманітаризацією освітнього процесу в наш час розуміють переорієнтацію навчання на вивчення внутрішнього світу особистості, на створення принципово нової, цілісної картини світу і розуміння важливості духовних цінностей замість предметно-змістового принципу. Нові умови існування людства вимагають виховання нового типу фахівця, який поєднує в собі «професіоналізм, культуру, людські якості, психологічну гнучкість і прагнення до творчості» [5, с. 7]. На жаль, традиційне навчання й виховання не може створити умови для формування такої особистості.

Останнім часом у низці західноєвропейських країн відбувається часткове зміщення акценту з формальних вимог кваліфікації й освіти працівника на особистісні

якості, здатність до саморозвитку, що значно підвищує його соціальну цінність. Через це можна говорити про саморозвиток не лише як про процес формування майстерності фахівця, а й як про мотивований, чітко спрямований напрямок на досягнення необхідного рівня професійної компетентності [2, с. 6].

Загальнокультурна компетентність дозволяє використовувати засоби полікультурної взаємодії, символіку та тексти, осмислювати індивідуальні, національні та загальнолюдські цінності [8, с. 224].

Для загальнокультурної компетентності притаманні певні властивості: інтегративність (віддзеркалення впливу компонентів на особистість), соціальність (рівень загальнокультурної компетентності має суспільне значення завдяки зростанню престижу професійної освіти), регулятивність (сприяння самопізнанню та саморегуляції особистості), персоналізація (розвиток творчої особистості фахівця як індивідуальності), безперервність (постійний саморозвиток суб'єкта). За умови остаточної сформованості загальнокультурної компетентності особистість може «аналізувати та оцінювати здобутки науки й культури, орієнтуватися в сучасному культурному просторі, користуватися засобами та технологіями міжкультурної взаємодії, рідною та іноземними мовами, методами самовдосконалення, що зорієнтоване на систему як загальнолюдських і національних та індивідуальних цінностей, реалізувати моделі толерантної поведінки та конструктивної діяльності в умовах мультикультурного розмаїття» [12, с. 184–185].

С. Яблоков вважає, що в людини сформована загальнокультурна компетентність, якщо вона «здатна до адекватного осмислення, практичного вирішення та комунікативного вираження ситуацій, що не лише відповідають її професійній діяльності, але й виходять за межі професійної сфери» [11, с. 39].

Для результативності формування загальнокультурної компетентності у процесі вивчення гуманітарних дисциплін необхідно перетворити навчання на активний розумовий процес. Із цією метою варто використовувати різноманітні методики взаємодії, інтерактивні технології (рольові ігри, дискусії, бесіди, комунікативні тренінги тощо). Це сприяє розвитку соціально-рольових здібностей у майбутніх фахівців усіх спеціальностей. Під час формування системи завдань необхідно враховувати можливості й індивідуальні особливості здобувачів вищої освіти [7, с. 61].

На думку М. Яковлевої, формуючи загальнокультурну компетентність у майбутніх фахівців в умовах багатонаціонального та полікультурного середовища, можна помітити, як відбувається реалізація активної та повноцінної співпраці й міжкультурній взаємодії. Це, у свою чергу, забезпечує молодь знаннями про власну культуру й культуру інших народів, а також сприяє вихованню інтересу та чутливості до виявів взаємодіючих культур, допомагає толерантно ставитися до цінностей іншої культури [4, с. 11]. Тому мету формування загальнокультурної компетентності дослідниця вбачає «не у засвоєнні певного обсягу знань і вмінь, а в оволодінні зразками культури людства й уміннями використовувати цей культурний досвід у взаємодії з іншими членами суспільства» [Цит. за: 4, с. 31].

О. Панкратова вважає, що загальнокультурна компетентність поєднує знання про культуру, що дозволяє створити цілісну картину світу й визначити місце людини в ньому [4, с. 13].

Т. Єжова не згодна з традиційністю освітнього процесу у вищій школі. Дослідниця вважає, що наразі педагогічні технології, які використовують у процесі навчання, не сприяють формуванню у здобувачів вищої освіти загальнокультурної компетентності [4, с. 15].

Усім відомий принцип, згідно з яким створити суспільство можуть лише особистості. Звідси випливає, що рівень загальної культури залежить від рівня

культури безпосередньо кожної людини. Тому О. Пошетун висловлює думку, що сучасному українському суспільству вкрай необхідна молодь, яка володіє загальнокультурною компетентністю [4, с. 30].

Для М. Синякової загальнокультурна компетентність – базова компетентність фахівця. Дослідниця вбачає відмінності між професійною і загальнокультурною компетентностями: «професійна компетентність може бути нетривалою (внаслідок зміни технологій діяльності, старіння прикладних знань тощо); загальнокультурну компетентність індивід проносить крізь усе життя, маючи можливість кожного разу вибудовувати її на основі нового професійного образу» [Цит. за: 4, с. 32].

Загальнокультурна компетентність визначає активну життєдіяльність людини, вміння орієнтуватися в різних сферах соціального та професійного життя, таким чином створюючи гармонію між внутрішнім світом особистості та соціумом [4, с. 32].

Г. Кондратенко наполягає на тому, що в межах загальнокультурних компетентностей необхідно сформувати у здобувачів вищої освіти наступні знання: інтелектуально-когнітивні (включають у себе творче мислення, загальну культуру, ерудицію, володіння новими технологіями навчання), комунікативні (вміння знаходити спільну мову з людьми, соціальне самовизначення), духовно-естетичні (чуттєвість, безпосередність, щирість, цілісність особистості, творча інтуїція), морально-ціннісні (справедливість, доброзичливість, тактовність, толерантність), вольові (ініціативність, самоорганізованість, працездатність, наполегливість, прагнення до самоосвіти, саморозвитку) [3, с. 171].

Поряд із загальнокультурною компетентністю науковці зосереджують увагу на полікультурній компетентності. В. Кузьменко, Л. Гончаренко вважають, що полікультурна компетентність визначається здатністю жити й працювати в багатокультурному суспільстві. О. Проворов, О. Смолянiнова визначають її як компонент поняття «культура», що допомагає підготувати спеціаліста високої культури. Цю думку підтримує О. Щукін, зазначаючи, що процес формування полікультурної компетентності – безперервний, а тому основним чинником, який на це впливає, можна вважати освіту [1, с. 13].

І. Соколова вбачає у полікультурній компетентності «цілісне, інтегративне, багаторівневе, особистісне новоутворення, що є результатом навчальної підготовки особи у середньому навчальному закладі та в процесі неперервної освіти» [Цит. за: 1, с. 13].

Дослідник О. Щеглова розглядає цей феномен у розрізі особистісної якості, сформованої в результаті процесу освітньої підготовки, в основі якої знаходиться толерантність. Це показує свідомість «власної багатокультурної ідентичності, що й проявляється в здатності розв'язку завдань конструктивної взаємодії із представниками інших культурних груп» [Цит. за: 1, с. 13].

Л. Воротняк вважає, що полікультурна компетентність проявляється в здатності людини інтегруватися в іншу культуру, при цьому зберігаючи нерозривний зв'язок з рідною мовою, культурою [1, с. 13].

Суміжною до загальнокультурної компетентності є соціокультурна компетентність. Під соціокультурною компетентністю ми маємо на увазі вміння особистості чітко діяти в ситуації невизначеності, при цьому позитивно розв'язуючи завдання, «суб'єктивно осмислюючи можливості варіантів відповідної поведінки всіх, з ким особистість вступає в соціальну взаємодію, сприймати різні форми культурного самовиразу та творчості позитивно орієнтованих соціальних груп та окремих індивідів при освоєнні ними соціального простору» [6, с. 28].

Сьогодні науковці мають різні погляди на потрактування поняття «загальнокультурна компетентність». Так, Н. Дериглазова, С. Зубчевська, О. Пахомова,

К. Савченко, А. Хуторський ведуть мову про те, що дана компетентність являє собою складне утворення, що включає знання й орієнтацію на цінності як національної, так і світової культур. Для Н. Євтушенко, О. Коваленко, Т. Єжової, Дж. Равена – це професійна якість, завдяки якій суб'єкт може орієнтуватися в соціокультурному просторі. Г. Кондратенко розглядає загальнокультурну компетентність як невід'ємний компонент професійної культури майбутнього випускника. О. Лебедєв, О. Смирнова С. Харитонova ведуть мову про володіння цим видом компетентності як про запоруку входження до культурного простору людства. А Н. Бібік, М. Князян, С. Троянська, А. Щукін наполягають на тому, що ця компетентність допомагає жити та взаємодіяти в полікультурному суспільстві [11, с. 38].

Висновки. Не дивлячись на різницю в поглядах дослідників щодо розуміння сутності, структури загальнокультурної компетентності, незмінним є одне – ця компетентність залишається базовою в процесі підготовки фахівця будь-якої спеціальності. Це пов'язано з тим, що лише глибоко духовна, високо моральна, всебічно розвинена особистість (тобто така, в якій сформована загальнокультурна компетентність) здатна бути професіоналом своєї справи, приймати неординарні рішення в надзвичайних ситуаціях.

Список використаної літератури

1. Березюк О. Формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в сучасному освітньому просторі / О. Березюк // Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців: збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 10–19.
2. Дубасенюк О. Загальнокультурна компетентність: сутність та наукові підходи / О. Дубасенюк // Формування загальнокультурної компетентності майбутніх фахівців: збірник наукових праць / за ред. О. С. Березюк, О. М. Власенко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 5–10.
3. Зубчевська С. Сутнісні характеристики загальнокультурної компетентності як якості особистості / С. Зубчевська // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2015. – Вип. 52. – С. 166–172.
4. Зубчевська С. В. Формування загальнокультурної компетентності студентів аграрного коледжу у позааудиторній діяльності: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / С. В. Зубчевська. – Умань, 2015. – 248 с.
5. Ковалинська І. В. Формування загальнокультурної компетенції майбутніх фахівців технічного профілю в процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / І. В. Ковалинська. – Хмельницький, 2011. – 20 с.
6. Малихін О. В. Формування загальнокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей: монографія / О. В. Малихін, І. С. Гриценко. – Київ: Видавництво ТОВ "НВП "Інтерсервіс", 2015. – 492 с.
7. Микитюк І. Організація інтерактивного навчання як засіб формування загальнокультурної компетентності студентів у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін / І. Микитюк // Педагогіка вищої та середньої школи. – 2013. – Вип. 38. – С. 61–64.
8. Овчарук О. В. Особливості запровадження компетентнісного підходу: досвід України та країн Європи / О. В. Овчарук // Інформаційні технології в освіті. – 2009. – Вип. 4. – С. 218–225.
9. Павленко А. Ю. Формування загальнокультурної компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів у процесі вивчення предметів суспільно-гуманітарного циклу: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / А. Ю. Павленко. – Житомир, 2015. – 23 с.
10. Шумілова І. Ф. Історичний аспект питання загальнокультурної компетентності / І. Ф. Шумілова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – Вип. 32 (85). – С. 104–114.
11. Яблоков С. В. Формування загальнокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови засобами інноваційних технологій: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / С. В. Яблоков. – Вінниця, 2016. – 298 с.
12. Яковлева М. Зміст та структура загальнокультурної компетентності у сучасних дослідженнях при викладанні іноземної мови у вищих юридичних навчальних закладах / М. Яковлева // Наукові записки. Сер. Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 121 (1). – С. 181–185.